

INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER

”VAD ÄR EN ’GRUF’?”

En undersökning av vilka strategier som använts vid översättning av kulturspecifika ord i Hans Falladas *Kleiner Mann, was nun?*

Sanna Gillberg

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2015
Handledare:	Christine Fredriksson
Examinator:	Christiane Andersen
Rapport nr:	

Sammandrag

I denna uppsats undersöks vilka översättningsstrategier som tillämpats av två svenska översättare vid översättningen av kulturspecifika ord i Hans Falladas roman *Kleiner Mann, was nun?* från 1932. De båda svenska översättningarna utkom 1933 respektive 2014. Analysen genomförs med utgångspunkt i Brynja Svanes strategier för översättning av kulturspecifika ord, och har som syfte att dels undersöka vilka eventuella skillnader som finns mellan de båda översättarnas val av strategier, dels att utreda huruvida dessa eventuella skillnader kan tänkas bero på avståndet i tid mellan de båda översättningarnas tillkomst.

Resultatet av undersökningen visar att det föreligger vissa intressanta skillnader mellan de båda översättarnas tillvägagångssätt, framför allt gällande strategierna direkt återgivande utan omskrivning, direkt återgivande med ortografisk anpassning, omskrivning med generalisering samt utelämnande, och att dessa skillnader sannolikt uppstått som en följd av flera olika faktorer, däribland ovan nämnda tidsavstånd. Avslutningsvis diskuteras sambandet mellan översättarnas val av strategier och de två förhållningssätten källtexttrogen respektive fri översättning.

Nyckelord: Översättning, Kulturspecifika ord, Översättningsstrategier, *Kleiner Mann, was nun?*, *Hur ska det gå för Pinnebergs?*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	2
2. Teoretisk bakgrund.....	3
2.1 Källtexttrogen eller fri översättning	3
2.2 Kulturspecifika ord	4
2.2.1 Översättning av kulturspecifika ord.....	6
3. Material	11
3.1 Romanen och författaren.....	11
3.2 De svenska översättningarna.....	12
4. Metod	13
5. Analys	15
5.1 Egennamn	16
5.2 Mat & dryck	18
5.3 Hus & hem	22
5.4 Social kultur	24
5.5 Politik	26
5.6 Administration	29
5.7 Organisation och tradition.....	34
5.8 Sammanfattning av resultat.....	36
6. Slutsatser	38
7. Käll- och litteraturförteckning.....	40

1. Inledning

I varje språk finns det ord som betecknar fenomen som är specifika för just den kultur inom vilken det språket talas. Dessa ord kan ibland sakna motsvarighet på andra språk, vilket antingen kan innebära att fenomenet helt enkelt inte existerar i målspråkskulturen, eller också att ordet inte har samma betydelseomfång i de båda kulturerna. Detta innebär givetvis att den här typen av ord utgör ett synnerligen intressant problem ur ett översättningsperspektiv, eftersom översättaren måste hitta mer kreativa tillvägagångssätt för att överföra dessa till måltexten.

Ett flertal forskare inom översättningsvetenskapen, bland dem Brynja Svane, har presenterat en sammanställning av dessa tillvägagångssätt, eller *översättningsstrategier* (se kapitel 2.2.1 nedan). Ett flertal olika faktorer kan påverka översättarens val av strategi, till exempel: översättarens kunskap om källspråkskulturen, personliga erfarenheter och preferenser, samt rådande översättningsideal vid den tidpunkt översättningen tillkom (Svane 2002:93). Som exempel på det sistnämnda kan nämnas att det ständigt växlande idealet gällande trogna respektive fria översättningar (se kapitel 2.1 nedan).

I den här uppsatsen kommer jag, med utgångspunkt i Svanes strategier, att undersöka hur kulturspecifika ord hanterats i de två svenska översättningarna av Hans Falladas roman *Kleiner Mann was nun?* (*Hur ska det gå för Pinnebergs?*) från 1932. Den svenska förstaöversättningen och nyöversättningen gavs ut 1933 respektive 2014. Genom att kartlägga vilka strategier de båda översättarna använt sig av hoppas jag först och främst på att kunna upptäcka eventuella skillnader mellan dem, för att sedan utreda vad dessa skillnader kan tänkas bero på. Det faktum att det skiljer hela 81 år mellan de båda översättningarna öppnar framför allt för diskussion kring huruvida de eventuella skillnaderna är ett resultat av att de tillkommit vid två så pass olika tidpunkter.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur två olika översättare hanterar översättning av kulturspecifika ord, och utreda huruvida eventuella skillnader i tillvägagångssätt kan tänkas bero på avståndet i tid mellan de båda översättningarnas tillkomst. Undersökningen kommer att utgå från en kartläggning av vilka översättningsstrategier som använts mest frekvent vid de två svenska översättningarna av samma tyska roman.

2. Teoretisk bakgrund

I följande kapitel redogörs för begreppen *källtexttrogen* respektive *fri översättning*, samt för termen *kulturspecifika ord* och delar av den forskning som bedrivits kring översättning av sådana.

2.1 Källtexttrogen eller fri översättning

En av de äldsta och mest omdiskuterade frågorna inom översättningsvetenskapen är huruvida en översättare bör vara trogen källtexten eller istället sträva efter att möta måltextläsaren – det vill säga om en text bör vara *källtexttrogen* eller *fri* (Ingo 2007:17). Ett flertal forskare har genom åren bidragit till debatten med sina egna termer för, och definitioner av dessa två förhållningssätt. Eugene Nida introducerade begreppen *formell* och *dynamisk ekvivalens*, där formell ekvivalens innebär att måltexten håller sig nära källtexten både gällande form och innehåll, medan dynamisk ekvivalens innebär att översättaren strävar efter att måltexten ska ha samma effekt på läsaren som den ursprungliga texten hade på källtextläsaren. (Munday 2008:42).

Peter Newmark använder sig av begreppen *semantisk* respektive *kommunikativ översättning*, där den semantiska översättningen fokuserar på att överföra källtextens semantiska och syntaktiska strukturer till måltexten så långt målspråket tillåter, medan den kommunikativa översättningen, i likhet med Nidas dynamiska ekvivalens, har som mål att skapa en liknande effekt hos målspråksläsaren som den ursprungliga texten hade på källtextläsaren. Kommunikativ översättning tenderar enligt Newmark att ha ett bättre flyt, och vara tydligare och mer direkt, medan en semantisk översättning tenderar att vara mer komplex och detaljerad (Newmark 1981:39).

Lawrence Venuti talar istället om *domestication* och *foreignization*. Det förstnämnda innebär att översättaren strävar efter att anpassa texten efter måltextläsarens förväntningar genom att tona ner främmande inslag från källspråkskulturen. Vid *foreignization* framhäver istället översätta-

ren dessa främmande inslag i måltexten, och ligger alltså närmare en ord-för-ord översättning. (Hatim & Munday 2004:229–230).

Elisabeth Tegelberg påpekar att idealen inom översättningsvetenskapen har förändrats historiskt när det gäller frågan om huruvida översättaren bör gå författaren eller läsaren till mötes, och om fokus bör ligga på form eller innehåll (Tegelberg 2011:80). En trolig anledning till denna ständiga förändring torde vara att det går att hitta såväl för- som nackdelar med båda dessa förhållningssätt. Genom att behålla främmande element i en översättning kan läsoplevelsen berikas, men å andra sidan riskerar man i och med detta tillvägagångssätt att texten blir alltför svårbegriplig för måltextläsaren. Tegelberg menar även att dessa ideal inte bara tenderar att förändras över tid, utan även kan variera samtidigt översättare emellan. Detta eftersom översättare influeras av sina egna stilideal och preferenser i sitt arbete, vilket oundvikligen påverkar resultatet (Tegelberg 2009 [www]). Det finns även ytterligare en faktor som kan påverka huruvida översättaren väljer en mer källtexttrogen eller fri översättning, nämligen det faktum att måltexterna utgörs av en första- respektive en nyöversättning. Tegelberg påpekar att nyöversättaren i och med tidsavståndet alltid automatiskt har större distans till originaltexten, och att hen dessutom har tidigare översättningar att förhålla sig till. Hon menar att en konsekvens av detta tycks vara att nyöversättningar tenderar att vara mer trogna originaltexten, samt hålla högre kvalitet i allmänhet (Tegelberg 2011:79)

2.2 Kulturspecifika ord

De allra flesta har med säkerhet en uppfattning om vad ordet kultur betyder, men trots det kan det vara mycket svårt att på ett kort och koncist sätt definiera vad det faktiskt innebär. På samma sätt kan det vara svårt att på ett enkelt och otvetydigt sätt definiera vad ett kulturspecifikt ord är. En rad olika forskare har presenterat sina egna definitioner för, såväl som benämningar på, det här fenomenet.

Newmark introducerade begreppet *cultural words*, vilka han skiljer från *universal words*, som finns på de flesta språk. Hans definition utgår från själva orden, och han menar att *cultural words* är lätta att identifiera och oftast inte kan direktöversättas, eftersom de är begränsade till en viss kultur, eller ett visst språk eller geografiskt område, och därmed saknar motsvarighet på andra språk. I de fall då källspråkskulturen och målspråkskulturen inte överlappar innebär därför *cultural words* ett pro-

blem för översättaren (Newmark 1988:94–95). Termen *cultural words*, eller *kulturella termer*, är vanligt förekommande inom översättningsvetenskapen, men har även stött på kritik, bland annat av Brynja Svane. Hon menar att det är oklart vad uttrycket *kulturella termer* egentligen täcker, och att det saknas konsensus kring definitionen av uttrycket (Svane 2002:27). Hon förespråkar istället termen *kulturspecifika referentiella uttryck*, som dels är betydligt bredare än Newmarks (den innefattar till exempel egennamn), och dels understryker den referentiella dimensionen. Svanes forskning lägger större fokus på referensen, det vill säga förhållandet mellan ett ord och den referent som ordet syftar på, och hon menar att just referensproblemet utgör en betydande roll för hur kulturspecifika ord används i en text (Svane 2002:28).

Tegelberg (2005) använder termen *kulturspecifika ord*, vilket även är den term jag använder mig av i den här uppsatsen. Hon menar att det är viktigt att skilja mellan den typen av kulturspecifika ord som helt saknar motsvarighet i målspråket, och de ord som finns i målspråket men har en annan ”referentiell status” än i källspråket. Som exempel på den förstnämnda typen av ord nämner hon de svenska fenomenen systembolaget och allemansrätten, vilka saknar motsvarighet i de flesta andra språkkulturer. Som exempel på den andra typen av ord nämner hon det faktum att det kan finnas skillnader mellan hur olika språkkulturer identifierar och avgränsar olika färger på färgskalan (Tegelberg 2005:31). Anledningen till att just termen *kulturspecifika ord* används i den här uppsatsen, snarare än någon av de termer som föreslås av Newmark och Svane, är att deras termer enkelt förknippas med respektive upphovsman, och därmed även med deras definitioner och teorier. Eftersom den här uppsatsen inte genomgående grundar sig i en av deras teorier hade detta inte varit ett idealiskt val. Termen *kulturspecifika ord* som används av Tegelberg är inte teoribunden i samma utsträckning, och hennes definition passar även tämligen bra för min analys, vilket gör att denna term lämpar sig klart bäst för den här uppsatsen.

Förutom definitionsproblematiken finns det ytterligare en anledning till att just *kulturspecifika ord* utgör ett så pass stort problemområde inom översättningsvetenskapen, nämligen att det i vissa fall kan vara svårt att fastslå om ett ord bör klassas som kulturspecifikt eller inte. Svane påpekar att gränserna för vad som är kulturspecifikt och inte är flytande (Svane 2002:89), och även om en viss företeelse är typisk för en viss kultur, så finns det inget som säger att den inte kan förekomma även i andra kulturer, eller att ord för att beskriva det helt saknas på andra språk. Vilka begrepp som klassas som kulturspecifika beror med

andra ord i stor utsträckning på det aktuella kultur- respektive språkparet (Kujamäki 2004:920)

Dessutom kan åsikterna kring vilka ord som bör räknas som kulturspecifika, precis som åsikterna kring de flesta förhållningssätt inom översättningsfältet, variera såväl forskare som översättare emellan. En del forskare har försökt att göra problemområdet mer överskådligt genom att dela upp kulturspecifika ord i kategorier. Newmark presenterar följande kategorier för det han benämner *cultural words* (Newmark 1988:95–103):

1. *Ekologi*

Växter, vindar och landskapstyper som är karakteristiska för ett visst geografiskt område.

2. *Materiell kultur*

Mat, kläder, hus, städer och transport.

3. *Social kultur*

Hit räknas främst sådant som berör arbete och fritid.

4. *Organisationer, traditioner, aktiviteter och koncept*

Sådant som politik, administration, religion och konst, såväl som rättsväsende och utbildningssystem ingår i den här kategorin. Det rör sig om ord som berör hur samhället är strukturerat och hur människor lever.

5. *Gester och vanor*

Skulle kunna räknas som en del av traditioner (ovan), men avser själva handlingen. Därför tillhör många verb eller verbfraser den här kategorin, medan de andra kategorierna främst innehåller substantiv. Ett exempel på en gest som är kopplad till den svenska kulturen är att man håller tummarna när man hoppas på något.

2.2.1 *Översättning av kulturspecifika ord*

Rune Ingo menar att när en text översätts inträffar oftast det han kallar för ”förändringar i de situationella faktorerna”, det vill säga att en del av källspråkets språkliga och kulturinterna faktorer inte längre gäller, samtidigt som vissa förändras. Det tillkommer även nya situationella fak-

torer i och med inträdet i målspråkskulturen. Han menar att det är upp till översättaren att avgöra om översättningen behöver anpassas efter ”sådana skillnader i kultur och bildning” (t.ex. genom kompletteringar eller förkortningar), något som är av stor vikt för att texten ska fungera i den nya språkkulturen (Ingo 2007:26–27). Att översätta kulturspecifika ord är med andra ord något långt mycket mer komplicerat än översättning på ordnivå – det handlar om att överföra en kultur till en annan.

Just eftersom kulturspecifika ord ofta saknar en direkt motsvarighet i målspråket innebär förekomsten av sådana begrepp i en källtext mer eller mindre alltid ett översättningsproblem. Likväl är det upp till översättaren att, efter bästa förmåga, överföra det kulturspecifika ordet till måltexten. Medvetet eller omedvetet kommer då översättaren att använda sig av olika metoder, eller *strategier*. Inom översättningsvetenskapen har ett antal forskare, bland dem Brynja Svane, presenterat sina egna kartläggningar av de olika översättningsstrategier som används vid översättning av kulturspecifika ord.

Nedan följer en redogörelse av Svanes sju kategorier (samt underkategorier) av strategier för översättning av kulturspecifika ord, tillsammans med exempel på de olika kategorierna (Svane 2002:96–98). De exempel Svane presenterar gäller visserligen översättningsproblem mellan svenska och franska, men jag upplever dem som tillräckligt enkla och tydliga för att de ska kunna användas för att tydliggöra skillnaderna mellan de olika strategierna i allmänhet.

1. Direkt återgivande

Ett direkt återgivande innebär att det kulturspecifika ordet överförs från källtexten till måltexten mer eller mindre intakt. Svane skiljer mellan fyra olika typer av direkt återgivande.

1.1 Direkt återgivande utan ändringar

(fr. *Monsieur Dupont* återges direkt i den svenska texten som *Monsieur Dupont*).

1.2 Direkt återgivande med ortografisk anpassning

(fr. *rue des Roses* ersätts med sv. *Rue des Roses*).

1.3 Direkt återgivande med morfologisk anpassning

(fr. *la Bastille* ersätts med sv. *Bastiljen*).

1.4 Direkt återgivande med förklarande kommentar

Den här strategin innebär att översättaren använder ett förklarande tillägg, eller en direkt översättning av en generisk term i namn (fr. *Notre-Dame* blir sv. *Notre Damekyrkan*).

2. Direkt översättning

Vid en direkt översättning ersätts helt enkelt det kulturspecifika ordet från källtexten till måltexen (fr. *pain de campagne* blir sv. *lantbröd*). Denna strategi är enligt Svane mycket vanlig, men tyvärr oftast inte särskilt lyckad, eftersom risken finns att viktiga aspekter av det ursprungliga uttryckets referentiella funktion, dvs. kulturella konnotationer, går förlorade. I vissa fall förekommer en förklarande kommentar tillsammans med en direkt översättning.

3. Översättning med godkänd ekvivalent

(fr. *OTAN* ersätts med sv. *NATO* och fr. *le président de la République* med sv. *Frankrikes president*).

4. Anpassning till målspråket

Svane skiljer mellan två olika typer av anpassningar till målspråket.

4.1 Semantisk anpassning

(fr. *mettre la table* blir sv. *duka* och fr. *faire les courses* blir sv. *handla*).

4.2 Referentiell anpassning

Referentiell anpassning innebär att kontexten är avgörande för hur ett kulturspecifikt begrepp översätts (fr. *notarie* blir sv. *tingsrätt* eller *advokat*).

5. Omskrivning

En omskrivning innebär att översättaren använder ett annat ord i måltexen än det kulturspecifika ord som återfinns i källtexten. Svane skiljer mellan fyra olika typer av omskrivningar.

5.1 Kulturell omskrivning

Den här strategin innebär att ett begrepp som har starka associationer i källspråskulturen ersätts med ett uttryck som anses framkalla liknande associationer i målspråskulturen. (fr. *la soupe quotidienne* ersätts med sv. *husmanskost*).

5.2 Omskrivning med naturalisering

Omskrivning med naturalisering innebär att ett namn i källspråskulturen ersätts med motsvarande namn från målspråskulturen (fr. *SNCF* blir sv. *SJ*).

5.3 Omskrivning med generalisering

Omskrivning med generalisering innebär att ett specifikt begrepp i källtexten ersätts med ett mer allmänt, generiskt begrepp i måltexten (fr. *2CV* ersätts med sv. *bil*).

5.4 Omskrivning med specificering

Omskrivning med specificering innebär att ett generiskt begrepp i källtexten ersätts med ett mer specifikt begrepp i måltexten. Denna strategi är enligt Svane inte lika vanligt förekommande som ovan nämnda strategi, men används likväl ibland när översättaren vill förtydliga för läsaren vad som åsyftas (fr. *immigrant* blir sv. *arabisk immigrant*). Svane påpekar att om en specificering används så är det av yttersta vikt att denna överensstämmer med kontexten.

6. Utelämnande

Den här strategin innebär att översättaren helt enkelt väljer att utelämna ett kulturspecifikt ord från källtexten i måltexten, och används i de fall då översättaren anser att informationen inte är nödvändig. Svane menar att den här strategin fungerar olika bra för olika texttyper. Informativa facktexter kan lätt bli missvisande om information utelämnas, medan en liknande utelämning i en skönlitterär text oftast inte ändrar läsarens helhetsintryck i någon större utsträckning.

7. Tillfogande

Ett tillfogande innebär att översättaren lägger till ett kulturspecifikt begrepp i måltexten som saknar motsvarighet i källtexten. Enligt Svane kan denna strategi användas av en översättare som önskar precisera vad som åsyftas, och precis som vid en omskrivning med specificering så måste tillägget stämma överens med kontexten för att vara acceptabelt.

Översättarens val av strategi påverkas av flera faktorer, till exempel texttyp. Svane menar att när den här typen av begrepp dyker upp i en facktext så är det viktigt att man som översättare hittar en term på målspråket som så exakt som möjligt motsvarar innehållet i termen i käll-

texten, vilket vanligtvis innebär att begreppet måste expliciteras och förklaras. Rör det sig istället om en litterär text så kan översättaren ibland ta sig större frihet, även om möjligheterna till sådan frihet påverkas av vilken funktion det kulturspecifika ordet har i texten (Svane 2002:26). Vid översättning av kulturspecifika ord i litterära texter är det givetvis viktigt att begreppen förstås helt och fullt av läsaren av målspråkstexten, men samtidigt måste man som översättare även ta hänsyn till den lokalfärg och de intryck från en annan kultur som dessa begrepp bidrar med (Svane 2002:86). Pekka Kujamäki menar att kulturspecifika ord fungerar som ”identitetsbärare” av källspråskulturen, och att de starkt bidrar till att bygga upp textvärlden i litterära texter (Kujamäki 2004:921).

Även översättarens kunskap om källspråskulturen, erfarenheter och personliga preferenser, är sådant som kan påverka översättarens val av strategi. Som exempel kan nämnas att åsikterna går isär gällande källtexttrogn och fria översättningar (se avsnitt 2.1 ovan) (Svane 2002:93). Sist men inte minst kan översättaren komma att påverkas av den tänkte läsarens möjligheter att förstå de kulturspecifika orden. Den uppgiften kräver stor eftertänksamhet, eftersom översättaren ständigt löper risken att antingen överskatta eller underskatta måltextläsarna. Det är dock givetvis svårt för översättaren att helt och fullt förutse läsarnas kunskaper och förutsättningar, och i slutändan måste översättaren därför oftast förlita sig på sin egen intuition (Svane 2002:92).

Det bör även sägas att Svane påpekar att hennes kategorisering av översättningsstrategier inte bör betraktas som en definitiv lista, utan snarare som ett ”praktiskt och flexibelt arbetsinstrument”, och hon tillägger även att det ”alltid är svårt att avgränsa de olika strategierna mot varandra” (Svane 2002:98). Det är även relativt vanligt förekommande att översättare inte bara använder sig av en enda strategi vid översättningen av ett kulturspecifikt begrepp, utan att hen tillämpar en blandning av två eller ännu fler strategier för att uppnå bästa möjliga resultat. Översättaren är inte heller nödvändigtvis alltid medveten om sitt val av strategi, utan ofta används de mer eller mindre oreflekterat (Svane 2002:95). Kujamäki framhåller att de val, omedvetna som medvetna, som översättaren gör vid översättning av kulturspecifika ord har stort inflytande på om texten uppfattas som källspråks- eller målspråksorienterad (Kujamäki 2004:924).

3. Material

De sammanlagt 34 kulturspecifika ord som analyseras i den här uppsatsen är hämtade från den tyske författaren Hans Falladas roman *Kleiner Mann, was nun?* (*Hur ska det gå för Pinnebergs?*) och de båda svenska översättningarna av densamma. I följande kapitel presenteras författaren, källtexten och de två översättningarna närmare.

3.1 Romanen och författaren

Primärmaterialet i den här uppsatsen utgörs av den tyska romanen *Kleiner Mann, was nun?* (*Hur ska det gå för Pinnebergs?*), som publicerades första gången år 1932. Boken skrevs av författaren Hans Fallada, som föddes under namnet Rudolf Wilhelm Friedrich Ditzen (Lind & Co 2014:397) i den tyska universitetsstaden Greifswald år 1893. Hans liv kom att kantas av dramatiska inslag, som alkohol- och narkotikamissbruk, självmordsförsök, dråp och mentalsjukdom. Innan han började skriva på heltid hann han pröva på en rad olika yrken, och arbetade bland annat som bokhållare, potatisodlare och väktare. År 1931 publicerade han sin första framgångsrika roman, *Bauern, Bonzen und Bomben*. Året därpå utkom *Kleiner Mann, was nun?* som innebar hans internationella genombrott som författare (Rowohlt 1950:2) och idag har kommit att betraktas som en modern klassiker (Adlibris [www]). Historien utspelar sig i Tyskland under den stora depressionen. Läsaren får följa det unga paret Johannes Pinneberg och Emma "Lämmchen" Mörchel

mellan år 1930 och 1932, medan de kämpar för att få vardagen att gå ihop ekonomiskt under Weimarrepublikens sista dagar. Boken blev genast en stor succé i Tyskland, och trycktes i 45 upplagor första året. Året därpå gavs den ut i Sverige, och blev även här mycket uppskattad. Hans Fallada valde att stanna i Tyskland under andra världskriget, trots den censur och politiska förföljelse han utsattes för, och han räknas idag som en av landets mest betydelsefulla författare under 1900-talet (Adlibris [www]).

Sammanlagt arton av Hans Falladas romaner har genom åren översatts till svenska, och de senaste åren har intresset för hans författarskap ökat igen i och med att flera andra av hans mest uppskattade romaner, som till exempel *En varg bland vargar* och *Ensam i Berlin*, getts ut i nyöversättningar (Stadsbiblioteket [www]).

Det faktum att den aktuella romanen har översatts till svenska inte bara en, utan två gånger, skapar ett utmärkt utgångsläge för att undersöka översättares tillvägagångssätt vid översättning av kulturspecifika ord, eftersom jag därmed har möjlighet att jämföra hur två olika översättare har hanterat samma begrepp. Att det dessutom skiljer strax över åttio år mellan de båda översättningarna öppnar även upp för diskussion kring huruvida de eventuella skillnaderna mellan de båda översättarnas val av strategi delvis kan ha uppstått som ett resultat av att de tillkommit vid olika tidpunkter.

3.2 De svenska översättningarna

Kleiner Mann, was nun? översattes till svenska första gången av Gerd Bausch-Lilliehöök. Boken blev den första av Falladas romaner som översattes till svenska, och den gavs ut år 1933 under titeln *Hur skall det gå med Pinnebergs?* Som nämns ovan fick den ett fint mottagande, och i en recension i Bonniers Litterära Magasin skriver Nils Bohman att det mest framträdande draget i Falladas berättarkonst är ”en kärv, saklig realism parad med en öm, knapp, behärskad humor [...]”, och han fortsätter: ”Många är de egenskaper, som gör Falladas bok till en betydande roman. Men att fånga dem i en formel är ogörligt.” (Bohman [www]).

År 2014 utkom Falladas populära roman i nyöversättning under den något modifierade titeln *Hur ska det gå för Pinnebergs?* Nyöversättningen gjordes av Aimée Delblanc, som tidigare översatt verk av bland andra tyska författare som Günter Wallraff, Bernhard Schlink och Elfriede Jelinek (Översättarcentrum [www]), och hennes översättning har

tagits emot väl av recensenterna. I Helsingborgs Dagblad beskriver Sören Sommelius den som en ”välgjord nyöversättning” (Sommelius [www]), och Martin Lagerholm skriver i SvD Kultur, efter att ha hyllat Falladas berättarstil, att:

I den här utgåvan är mycket av de här känslorna inför Falladas kvaliteter som berättare Delblancs förtjänst. Hennes smidiga nyöversättning lyckas inte minst med trollerinumret att putsa till och anpassa språket till vår tids läsare utan att ge avkall på 30-talets idiom och tidstypiska lokalkolorit (Lagerholm [www]).

4. Metod

I den här uppsatsen har jag valt att begränsa urvalet av kulturspecifika ord till sådana som saknar motsvarighet i målspråket (se kapitel 2.2). Detta inkluderar även egennamn. Denna begränsning gjordes framför allt i avgränsningssyfte, men även eftersom jag anser att sådana ord är långt mycket mer intressanta att undersöka än de som finns i målspråket, men har en annan ”referentiell status” än i källspråket, eftersom de utgör mer svårhanterliga översättningsproblem.

Första steget i min textanalys var följaktligen att lokalisera alla kulturspecifika ord som faller under någon av dessa båda kategorier i den aktuella romanen, och motsvarande ord i de båda svenska översättningarna. Det gjorde jag genom att först parallellläsa originalet och de båda översättningarna och anteckna de kulturspecifika ord jag stötte på, samt markera dem i alla tre texter. När jag stötte på ett begrepp som jag inte förstod slog jag upp dessa i Norstedts stora tyska ordbok. För att kontrollera betydelsen av svenska begrepp, samt se hur länge dessa använts i svenskan utgick jag från onlineversionen av Svenska akademins ordbok (hädanefter förkortat SAOB). För att kontrollera om begreppen fortfarande är aktuella i svenska språket idag använde jag mig av den aktuella utgåvan av Svenska akademins ordlista (hädanefter förkortat SAOL). Vid de tillfällen då jag ville få en uppfattning om hur ordet används idag sökte jag efter ordet i språkbankens textkorpus.

En annan avgränsning som jag gjorde var att inte räkna upprepade ord mer än en gång. Detta inkluderade även grammatiska böjningar, det vill

säga, om ett ord förekom flera gånger i texten i olika böjningsformer, så inkluderades bara den första förekomsten av detta ord. Dock finns ett undantag för denna avgränsning, nämligen de begrepp som översatts på ett nytt sätt i någon av, eller båda de svenska utgåvorna när de återkommer. I dessa fall räknades även ett upprepat begrepp.

Som nämns i avsnitt 2.2 är ramarna för vilka begrepp som bör klassas som kulturspecifika inte helt fasta, och beslutet om vilka begrepp som inkluderades i uppsatsen blev därför oundvikligen delvis subjektivt. Dock borde det antal kulturspecifika ord som analyseras utgöra ett fullgott undersökningsmaterial för den här uppsatsen, och ett visst mått av subjektivitet lär därför inte haft alltför stor negativ inverkan på den färdiga uppsatsen. Andra steget i min analys blev att dela upp de sammanlagt 34 ord jag hittat i kategorier. Detta gjorde jag dels för att jag själv skulle få en tydligare bild av vilken typ av ord som förekom i boken, och dels för att kunna presentera mina resultat på ett mer överskådligt vis. Jag utgick från Newmarks kategorier, men gjorde vissa anpassningar så att de bättre skulle passa mina resultat, och därmed ge en tydligare bild av dem. Till att börja med strök jag kategorierna ”ekologi” och ”gester och vanor” från Newmarks modell, helt enkelt eftersom inga av de kulturspecifika ord jag hittat i min text passade in under någon av dessa. Vidare lade jag till kategorin ”egennamn”, och delade in kategorierna ”materiell kultur” och ”organisationer, traditioner, aktiviteter och koncept” i två respektive tre olika kategorier. De sju kategorier jag använde mig av är följaktligen:

1. Egennamn

2. Mat & dryck

3. Hus & hem

4. Social kultur

5. Politik

6. Administration

7. Organisationer och traditioner

Fördelningen av de 34 kulturspecifika orden mellan de olika kategorierna presenteras i tabell 1 i kapitel 5 nedan. Efter att jag delat upp begreppen i kategorier, undersökte jag, utifrån Svanes strategier för översättning av kulturspecifika referentiella uttryck vilka strategier som använts vid översättningen av de aktuella kulturspecifika orden i de båda svenska översättningarna. Som tas upp i avsnitt 2.2.1 kan det ibland vara svårt att avgöra vilka strategier som använts eftersom översättaren inte alltid bara använder sig av en strategi. I de fall då jag upplevde att fler än en strategi hade använts, räknade jag samtliga av de förekommande strategierna.

5. Analys

I följande kapitel redogörs för de strategier som tillämpats vid översättningen de 34 kulturspecifika ord som påträffades i originaltexten. Dessa har delats in i de sju kategorier som beskrivs i metodkapitlet (se tabell 1 nedan), och presenteras för sammanhangets skull tillsammans med ett kort utdrag ur källtexten och motsvarande textstycke från de båda översättningarna. Exempelen har numrerats, och följs av en parentes med den inledande bokstaven i författarens/översättarens efternamn, samt sid- och radnummer från boken. De kulturspecifika orden har markerats med fetstil. I varje avsnitt diskuteras även intressanta likheter/skillnader gällande översättarnas val av strategi. Det sammanlagda antalet tillämpningar av de olika strategierna presenteras i tabell 9 i avsnitt 5.8. Tabellen nedan visar en sammanställning av antalet påträffade kulturspecifika ord uppdelade efter kategori.

TABELL 1. *Antal förekomster av kulturspecifika ord inom de olika kategorierna*

Kategori	Antal förekomster
Egennamn	3
Mat & dryck	6

Hus & hem	5
Social kultur	2
Politik	7
Administration	8
Organisationer och traditioner	3

5.1 Egennamn

Ingo (1991) menar att eftersom egennamn egentligen inte har någon direkt betydelse, utan endast fungerar som ett slags etiketter, så borde man enkelt kunna fastslå att namn inte bör översättas alls (Ingo 1991:204). Dock påpekar han att verkligheten inte alltid är så enkel, och att egennamn i själv verket av olika anledningar kan översättas på flera olika sätt. Detta speglas i översättarnas val av strategier för den här kategorin, vilka presenteras i tabellen nedan. Siffrorna under rubriken ”strategi” motsvaras av en av Svanes översättningsstrategier (se Svanes strategier för översättning, avsnitt 2.2.1).

TABELL 2. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin egennamn*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
1.1	1	1	2
1.2		1	1
2	1	1	2
5.3	1		1

Som framgår av tabellen ovan utgörs hälften av de tillämpade strategierna för den här kategorin av direkta överföringar. Vid översättningen av varuhusnamnet ”Kadewe” har båda översättare använt denna strategi, med den skillnaden att Bausch-Lilliehööks gjort ett direkt överförande utan ändringar, medan Delblanc gjort en ortografisk anpassning:

(1a) ... hat sie im **Kadewe** Babyausstattungen gesehen (F 105:21)

(1b) ... har hon sett hela babyutstyrslar hos **Kadewe** (B-L 138:34)

(1c) Men på ”**KaDeWe**” har hon sett babyutrustning ... (D 168:17–18)

En anledning till att översättare använder sig av den här strategin kan vara att de litar på att läsaren av måltexten är bekant med det kulturspecifika ordet. Som Svane påpekar så har vi i Sverige en viss kännedom om de andra europeiska länderna (Svane 2002:92), och eftersom varuhuset ”Kadewe” funnits sedan omkring förra sekelskiftet så kan man rimligen föreställa sig att såväl Bausch-Lilliehöök som Delblanc uppskattade att läsaren av måltexten skulle förstå denna referens.

När det gällde namnet på den lokala, tyska dagstidningen ”Volksstimme” däremot, valde båda två att direktöversätta tidningens namn:

(2a) Der Mann liest die **”Volksstimme”** (F 14:30)

(2b) Mannen läser **”Folkets Röst”** (B-L 17:28)

(2c) Mannen läser **tidningen ”Folkets röst”** (D 23:22)

Även om översättarna i detta fall använt sig av samma strategi så finns som synes en skillnad mellan deras två översättningar, nämligen att Delblanc valt att lägga till en förklarande kommentar, det vill säga ordet ”tidningen”, framför det kulturspecifika ordet. Svane tillåter dock denna variant som en del av strategin direkt översättning (se avsnitt 2.2.1). Att båda översättare ansett att tidningens namn behövde översättas beror sannolikt på att ingen av dem räknade med att det tyska namnet skulle förstås av den svenska läsaren, vilket säkerligen stämmer, då tidningen aldrig getts ut någon annanstans än lokalt i Tyskland.

Nästa exempel behandlar de båda översättningarna av namnet på det tyska rengöringsmedlet ”Ata”, och i detta fall skiljer sig översättarnas strategier åt:

(3a) ... muß **Ata** unten im Küchenschrank stehen. (F 81:30–31)

(3b) ... måste det stå **en burk rengöringsmedel** nederst i köksskåpet.
(B-L 107: 17–18)

(3c) ... måste det finnas **Ata** här nere i köksskåpet. (D 131:18)

I det här fallet har Bausch-Lilliehöök valt strategin omskrivning med generalisering, medan Delblanc valt direkt återgivande. Bausch-Lilliehöök har med andra ord, till skillnad mot Delblanc, valt att förtydliga det kulturspecifika ordet för den svenska läsaren. Det här rengöringsmedlet har såvitt jag vet aldrig sålts i Sverige, och produktnamnet ”Ata” torde därför vara lika främmande för svenska läsare idag som det

var på 30-talet. Det är därför föga troligt att Delblanc, som i fallet med exempel 1, valt denna strategi utifrån antagandet att produktnamnet förstås inom målspråskulturen. Mer sannolikt är det då att hon valt detta tillvägagångssätt i ett försök att ge lokalfärg åt texten, ett beslut som trots allt inte borde orsaka alltför stor förvirring hos en svensk läsare, eftersom kontexten ändå låter läsaren förstå att det rör sig om just ett rengöringsmedel.

5.2 Mat & dryck

Som framgår av tabellen nedan dominerar strategin kulturell omskrivning för båda översättarna inom den här kategorin. Denna strategi innebär, som nämns i avsnitt 2.2.1, att ett begrepp som har starka associationer i källspråskulturen ersätts med ett uttryck som anses framkalla liknande associationer i målspråskulturen (Svane 2002:97). Denna strategi innebär med andra ord en mer måltextorienterad översättning än till exempel direkta återgivanden.

TABELL 3. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin mat & dryck*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
2	2	1	3
5.1	3	5	8
5.3	2		2

Vid de två tillfällena som Bausch-Lilliehöök och Delblanc använt samma översättningsstrategi inom den här kategorin rör det sig om just kulturella omskrivningar:

(4a) Dann wandte sie sich wieder ihren **Kartoffelpuffern** zu. (F 12:7– 8)

(4b) Så vände hon sig om till sina **potatisbullar** igen. (B-L 14:21–22)

(4c) Så vände hon sig mot sina **rårakor**. (D 20:1–2)

(5a) Nun sitzt er mit Lämmchen am Tisch und ißt sein **Abendbrot**. (F 171:33)

(5b) Nu sitter han med Lämmchen vid bordet och äter sin **kvällsmat**. (B-L 225:26–27)

(5c) Nu sitter han till bords med Lämmchen och äter sin **kvällsmat**. (D 271:5–6)

I exempel 4 framgår att båda översättare valt att översätta maträtten ”Kartoffelpuffer” med en liknande svensk maträtt. Den svenska översättningen som ges i *Norstedts stora tyska ordbok* är ”ung. raggmunk”, vilket antyder just att det inte finns någon svensk maträtt som är helt synonym med den tyska, även om ”Kartoffelpuffer” och raggmunkar tycks vara mer eller mindre samma typ av maträtt. Ingen av de svenska översättarna har dock använt sig av denna översättning, utan de har båda valt andra potatisbaserade maträtter. Ordet ”raggmunk” är belagt i SAOB sedan 1904, vilket i princip utesluter möjligheten att Bausch-Lilliehöök valt ett annat begrepp helt enkelt eftersom hon inte hört talas om raggmunkar vid tiden för översättningens tillkomst. En möjlig anledning till att båda översättare valt bort begreppet ”raggmunk” kan vara att den maträtten är väldigt förknippad med den svenska språkkulturen, och att de därför båda ansåg det bäst att välja ett begrepp som de uppfattade som en mer allmän beskrivning av maträtten.

När det gäller ordet ”Abendbrot” däremot, har Bausch-Lilliehöök och Delblanc valt samma översättning, nämligen ”kvällsmat”. Detta är även den översättning som presenteras i *Norstedts ordbok*, dock med tillägget ”jfr. Abendessen”, som istället fått den svenska översättningen ”middag, middagsbjudning” med ”kvällsmat” inom parentes. Detta ringar in problemet, nämligen att det saknas en helt bra översättningsmotsvarighet till det tyska begreppet i svenskan. Själva måltiden ”Abendbrot” (eller det synonyma ”Abendessen”) motsvaras visserligen förhållandevis bra av det svenska ordet ”kvällsmat”, men däremot är det svenska ”middag” en bättre motsvarighet sett till tidpunkten då denna måltid vanligtvis intas. I just det här fallet påverkar det dock inte historien nämnvärt att makarna Pinneberg äter några timmar senare på kvällen i de svenska översättningarna än i den tyska källtexten.

Även i de två exemplen nedan har Delblanc använt sig av kulturell omskrivning, medan Bausch-Lilliehöök istället har tillämpat strategin omskrivning med generalisering:

(6a) **Teebutter** muß ich auf dem Rückweg noch mitnehmen. (F 77:3)

(6b) **Smör** måste jag ta med på hemvägen. (B-L 101:13)

(6c) **Fint smör** måste jag köpa på vägen hem. (D 124:16)

(7a) **Saure Linsen**. (F 134:37)

(7b) **Linser**. (B-L 177:10)

(7c) **Linssoppa**. (D 213:20)

”Teebutter” syftar på smör av högsta kvalité, vilket Delblanc delvis har tagit fasta på, medan Bausch-Lillehök valt en generaliserande översättning. Denna skillnad mellan de båda översättarnas tillvägagångssätt förefaller inte vara ett resultat av tidsskillnaden mellan översättningarna, utan tycks snarare vara ett resultat av skillnader mellan översättarnas kunskap om källspråskulturen, och deras personliga preferenser. I detta fall finns det anledning att betona att det är just ett smör av hög kvalité, eller ett ”fint smör”, som kvinnan i boken planerar att köpa. Detta eftersom det har viss betydelse för kontexten, då kvinnan väntar besök och därför planerar att köpa hem ett antal (för henne) extra lyxiga matvaror.

”Saure Linsen” i exempel 7 syftar sannolikt på någon typ av inlagda linser. Bausch-Lilliehöök har här valt strategin omskrivning med generalisering, medan Delblanc valt kulturell omskrivning. Betydelsemässigt har alltså båda översättare valt att göra ett avsteg från det tyska ordet, men på olika sätt, och både Bausch-Lilliehök och Delblanc har troligtvis valt ett ord som de förutsätter förstås av den aktuella läsarkretsen. Ordet ”Linssoppa” som Delblanc valt som översättning finns visserligen belagt i SAOB redan år 1920, men är sannolikt en vanligare och mer utbredd maträtt i Sverige i dag än på 30-talet. Det förefaller därför sannolikt att Delblanc varit mer benägen att göra denna typ av kulturella omskrivning.

När det gäller översättningen av de två sista kulturspecifika orden i den här kategorin har översättarna tillämpat såväl kulturella omskrivningar som direkta översättningar:

(8a) Und **Pflaumen und Graupen**. (F 134:37–38)

(8b) Och **grynsoppa med katrinplommon**. (B-L 177:10–11)

(8c) Och **korngryn med katrinplommon**. (D 213:20–21)

(9a) **Malzbier** ist doch kein Alkohol? (F 166:10)

(9b) **Maltöl** är väl ingen alkohol? (B-L 218:18)

(9c) **Svagdricka** är väl ingen alkohol? (D 262:16)

Maträtten som består av just ”Pflaumen und Graupen” tycks inte ha någon motsvarighet i svenskan, och Delblanc har löst detta problem genom att direktöversätta namnet på maträtten. Även Bausch-Lilliehöök har direktöversatt ordet ”Pflaumen”, men använder även det svenska ordet ”grynsoppa”. Detta begrepp finns belagt i SAOB sedan 1749, och förekommer även i aktuella SAOL, vilket innebär att båda översättare haft tillgång till begreppet. Dock väljer som sagt bara Bausch-Lilliehöök att använda sig av det, och eftersom denna översättning innebär ett mindre avsteg från källtexten, och ett steg mot den svenska läsaren, har med andra ord Bausch-Lilliehöök i det här fallet valt en mer målspråk-sinriktad översättning än Delblanc.

Det sista kulturspecifika ordet i den här kategorin, ”Malzbier” utgör ett synnerligen svårhanterligt översättningsproblem. I Norstedts ordbok förklaras det som ”alkoholsvagt fylligt mörkt öl”, och det faktum att den här typen av öl är just alkoholsvag är i det här fallet viktigt för kontexten, vilket framgår av textutdraget ovan. Detta utesluter med andra ord en generaliserande översättning, som till exempel ”öl”. Bausch-Lilliehöök har valt att direktöversätta begreppet till ”maltöl”, vilket visserligen inte finns belagt i svenskan, men är tillräckligt genomskinligt för att svensk läsare ska kunna förstå ungefär vad det rör sig om. Dock innebär denna strategi att konnotationerna gällande dryckens alkoholhalt går förlorade. Delblanc däremot, tycks ha strävat efter att bevara dessa konnotationer, då hon valt översättningen ”svagdricka”. Detta ord tillskrivs följande betydelse i SAOB: ”mältidsdryck använd svag malt-dryck, särsk. om sådan maldryck av låg maltstyrka, i senare tid låg alkoholhalt (2,2 volymprocent) o. låg maltstyrka; förr äv. allmännare, om mältidsdryck med svag alkoholhalt”, vilket alltså till stor del överensstämmer med det tyska begreppets betydelse. Problemet med denna översättning är dock att ordet svagdricka lätt förknippas med den svenska språkkulturen, vilket inte är idealiskt eftersom historien som bekant utspelar sig i Tyskland.

5.3 Hus & hem

TABELL 4. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin hus & hem*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
1.2	1	1	2
5.1	3	3	6
5.3		1	1
6	1		1

Även inom den här kategorin dominerar som framgår av tabellen ovan strategin kulturell omskrivning för båda översättare. Av de sammanlagt fem kulturspecifika ord som presenteras nedan utgörs två av upprepningar som översatts på ett nytt sätt av en av översättarna när det förekom i texten igen.

(10a) Und die Uhr unter dem Glassturz auf **dem Vertiko**, ... (F 23–24:49–1)

(10b) Och klockan under glashuven på **kaminhyllan**, ... (B-L 29:37)

(10c) Och klockan under glaskupan på **byrån**, ... (D 39:33)

(11a) ... **Vertikos**, Spiegelkonsolen, Blumenständern ... (F 28:45–46)

(11b) ... spegelkonsoler, blomställ, ... (B-L 36:21)

(11c) ... **prydnadsskåp**, spegelkonsoler, blomsterställningar ... (D 47:8–9)

I exempel 10 och 11 ovan presenteras översättningarna av ordet ”Vertiko”, som är viss typ av prydnadsskåp. Delblanc har valt strategin kulturell omskrivning vid båda tillfällena, medan Bausch-Lilliehöök gjort en kulturell omskrivning och ett utelämnande. Vid just dessa tillfällen är det inte speciellt viktigt för kontexten exakt vilken typ av möbel det rör sig om, och det innebär med andra ord ingen större förlust för texten i stort att vissa av de särdrag som källtextläsaren eventuellt kopplar ihop med en ”Vertiko” går förlo-

rade genom en kulturell omskrivning. Bausch-Lilliehöök väljer dock vid det andra tillfället att göra ett utelämnande. Svane menar att utelämnanden kan göras i relativt stor utsträckning i skönlitterära texter utan att helhetsintrycket ändras (Svane 2002:98), och med största sannolikhet saknar inte heller måltextläsaren något i exempel 11b. Det bör dock tilläggas att om man som översättare eftersträvar en källtexttrogen översättning så är utelämnningar något i största möjliga mån bör undvikas. Ingo påpekar att denna strategi alltid innebär någon form av informationsförlust, och att ett utelämnande därför endast bör ske på väl övervägda pragmatiska grunder (Ingo 2007:124).

Nästföljande två exempel visar översättningarna av ordet ”Berliner Zimmer” (direktöversätts som ”Berlinrum”), det vill säga det genomgångsrum som är typiska för äldre, berlinska lägenheter (Schlinsog 2005:133).

(12a) Seht, Pinneberg ist mal hinten gegangen, das Klo liegt hinten, man muß zu ihm durch **das Berliner Zimmer**, denn Pinnebergs wohnen vorn. (F 90:25–27)

(12b) Pinneberg gick en gång genom våningen, kloet ligger längst in, man måste genom **vardagsrummet** när man vill dit, Pinneberg bor ju i andra ändan. (B-L 119:14–16)

(12c) Titta, Pinneberg har gått in i de bakre delarna av lägenheten, toan ligger längst in, man måste gå igenom **det gemensamma vardagsrummet** för Pinnebergs bor längst fram. (D 145:3–5)

(13a) Nun, es ist ganz gemütlich in **diesem Berliner Zimmer**, wenn nur die Pilzlampe brennt, und die ganze Gesellschaft sitzt auf den beiden großen Couches. (F 90:27–29)

(13b) Ja, det är verkligen mycket gemytligt i **vardagsrummet** när bara golvlampan brinner, och hela sällskapet sitter på de stora dyschorna. (B-L 119:16–18)

(13c) Jodå, det är faktiskt riktigt trevligt i **rummet** när bara den svampformade lampan är tänd, och hela sällskapet sitter i de två stora sofforna. (D 145:5–7)

Strategin kulturell omskrivning har använts sammanlagt tre gånger för ovanstående exempel, två gånger av Bausch-Lilliehöök och en gång av Delblanc, och samtliga tillämpningar av denna strategi har genererat varianter av översättningen ”vardagsrum”. Även om viss lokalfärg går förlorad i och med dessa översättningar, så fungerar de ändå tämligen bra, eftersom det i exempel 12 ändå framgår av kontexten var i lägenheten rummet finns. I exempel 13 använder sig Delblanc istället av en omskrivning med generalisering. Eftersom denna upprepning av det kulturspecifika ordet förekommer redan i meningen efter meningen i exempel 12, så förefaller det sannolikt att denna generalisering tillkommit i ett försök att skapa flyt i texten.

Vid översättningen av det sista begreppet som presenteras i den här kategorin har båda översättare valt att använda den vedertagna svenska översättningen, vilken faller under strategin direkt återgivande med ortografisk anpassning till målspråket:

(14a) ”Na, fünfzehn **Mark**, Schwester.” (F 9:6)

(14b) ”Hm, femton **mark**, syster.” (B-L 10:19)

(14c) ”Säg, femton **mark**, syster.” (D 14:33)

5.4 Social kultur

TABELL 5. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin social kultur*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
2	1	2	3
5.1	1		1

Som framgår av tabellen ovan använder sig Delblanc av strategin direkt översättning för båda kulturspecifika ord inom den här kategorin, medan Bausch-Lilliehöök använder sig av ovan nämnda strategi en gång, och kulturell omskrivning en gång:

(15a) ..., ich bin nämlich in einem Bunde für **Freikörperkultur** (F 100:21–22)

(15b) ..., jag är nämligen med i en förening för **fri kroppskultur** (B-L 132:12–13)

(15c) ..., jag är nämligen medlem i en förening för **fri kroppskultur** (D 160:22–23)

(16a) Draußen klopft **die Milchfrau** (F 195:45)

(16b) Där ute knackar **mjölk gumman** (B-L 258:24)

(16c) Utanför knackar **mjölkfrun** (D 308:15–16)

Båda översättarna har valt att översätta det tyska begreppet ”Freikörperkultur” med ”fri kroppskultur”, vilket är intressant eftersom översättningen som listas i Norstedts ordbok, och som jag uppfattar som ett mer vedertaget begrepp i svenskan, är ”nudism”. Det ordet finns även belagt i SAOB, dock tidigast år 1931, vilket kan innebära att det inte var tillräckligt vedertaget i det svenska språket år 1933 för att Bausch-Lilliehöök skulle se det som ett givet översättningsalternativ. Detta förklarar dock inte varför Delblanc inte använder sig av det. Anledning till att båda översättare väljer att direktöversätta det tyska begreppet, snarare än att använda ett vedertaget svenskt, är därför sannolikt att de upplever att de kulturella skillnaderna mellan de båda begreppen är för stora för att de ska kunna fungera som översättningsmotsvarigheter. Begreppet ”fri kroppskultur” saknas i SAOB, men däremot fick jag flera träffar på det i språkbankens textkorpus, och där förekommer det just i sammanhang när det tyska ”Freikörperkultur” diskuteras.

Vid översättningen av begreppet ”Milchfrau” skiljer sig de båda översättarnas strategier åt. Bausch-Lilliehöök har valt en kulturell omskrivning, och använder det svenska begreppet ”mjölk gumma”, som finns belagt i SAOB år 1782 med beskrivningen: ”f. gumma som bär omkring l. transporterar l. säljer mjölk”. Det svenska ”mjölk gumma” tycks med andra ord fungera som en bra motsvarighet till det tyska begreppet. Varför inte även Delblanc valt denna översättning har troligtvis delvis att göra med tidsaspekten. Ordet ”mjölk gumma” är ju knappast särskilt vedertaget i dag (det står till exempel inte med i aktuella SAOL), och det är därför möjligt att Delblanc helt enkelt inte kände till detta begrepp.

5.5 Politik

TABELL 6. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin politik*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
1.1		1	1
1.2		2	2
1.4	1		1
2	1	2	3
5.1	2	3	5
5.3	1		1
6	2		2

Inom den här kategorin är det som synes väldigt stor spridning på vilka strategier de båda översättarna valt att använda sig av. Eftersom boken utspelar sig i 30-talets Tyskland har följaktligen många av orden inom den här kategorin att göra med NSDAP:

(17a) Die **S.A.**-Leute haben neue Abzeichen! (F 44:36–37)

(17b) **S.A.**-manskapet har fått nya beteckningar! (B-L 57:30)

(17c) **SA**-folket har fått nya emblem! (D 71:18)

(18a) Heute kann er zwar nichts derartiges melden, dafür ist aber ein neuer **Allgemeiner Sabe** für jeden Gruf gekommen (F 44:34–35)

(18b) I dag hade han emellertid ingenting sådant att komma med, I stället har det kommit en ny **allmän S.A.-order** till varje gruppchef (B-L 57:26–28)

(18c) Idag har han visserligen inget sådant att förtälja, men i gengäld har det kommit en ny "**Allmän SABE**" för varje "Gruf" (D 71:15–16)

(19a) Heute kann er zwar nichts derartiges melden, dafür ist aber ein neuer Allgemeiner Sabe für jeden **Gruf** gekommen (F 44:34–35)

(19b) I dag hade han emellertid ingenting sådant att komma med, I stället har det kommit en ny allmän S.A.-order till varje **gruppchef** (B-L 57:26–28)

(19c) Idag har han visserligen inget sådant att förtälja, men i gengäld har det kommit en ny "Allmän SABE" för varje "**Gruf**" (D 71:15–16)

(20a) Bisher hatten wir nur die **Sturmnummer**. (F 44:37–38)

(20b) Hittills hade vi bara våra **stormnummer**. (B-L 57:31–32)

(20c) Hittills hade vi bara **Stormnumren**. (71:19)

I exempel 17 introduceras förkortningen "S.A." i källtexten, det vill säga förkortningen för den paramilitära underorganisationen *Sturmabteilung* i NSDAP. Det fullständiga namnet skrivs aldrig ut eller förklaras i källtexten. Båda översättarna väljer här en variant av direkt återgivande, men Bausch-Lilliehöök väljer även att inkludera en förklarande kommentar i form av en fotnot, vilket visar på att hon vid tidpunkten för sin översättning bedömde att en svensk läsare inte var bekant med begreppet. Delblanc verkar däremot säker på att hennes läsare känner till förkortningen SA och vad den står för.

I de tre övriga ovanstående exemplen behandlas de kulturspecifika orden "Allgemeiner Sabe", "Gruf" och "Sturmnummer". Dessa begrepp används för att beskriva fenomen inom SA, och tillhör med andra ord ett mycket snävt och specifikt sammanhang, vilket gör det svårt för alla som inte är insatta i just det sammanhanget att förstå deras innebörd. Detta understryks även genom att Pinneberg några rader längre ner i texten frågar vad en "Gruf" är för något ("Was ist 'en Gruf?" F 45:1), vilket tyder på att författaren inte räknade med att detta uttryck var helt vedertaget ens i den tyska språkkulturen då boken kom ut. Det borde med andra ord inte föreligga några större skillnad i hur de båda översättarna bedömer sina läsares möjlighet att förstå dessa ord. I exempel 18 och 19 hanterar översättarna detta problem på olika sätt. Bausch-Lilliehöök försöker genom kulturella omskrivningar underlätta förståelsen för den svenska läsaren, medan Delblanc använder citationstecken för att förmedla till läsaren att det rör sig om ett ord som de sannolikt upplever som främmande. Dessa begrepp är som sagt mycket svåra att förstå av en person utan specialkunskaper om SA, och det enda sättet att göra begreppen helt begripliga för en svensk läsare hade varit genom ingående förklaringar, som oundvikligen hade påverkat textens naturliga flyt. För-

ståelsen av begreppet ”Sturmnummer” underlättas dock något av att ordet är tillräckligt genomskinligt för att det enkelt ska kunna kopplas ihop med SA av alla som är bekanta med det begreppet. Dessutom förklaras det här ordet mer ingående senare i texten.

Vid översättningen av förkortningen ”KPD”, som står för *Kommunistische Partei Deutschlands* (Tysklands kommunistiska parti) har båda översättare använt sig av någon typ av omskrivning:

(21a) Karl ist in eine **KPD-Versammlung** gegangen. (F 17:5–6)

(21b) Karl har gått till ett **kommunistmöte**. (B-L 21:2–3)

(21c) Karl har gått på ett **möte anordnat av kommunistiska partiet**. (D 27:7)

Delblancs översättning skulle dock även kunna tolkas som en omskrivning med naturalisering, men eftersom hon inte använder sig av några inledande versaler för att markera egennamn, så tolkar jag det som att hon inte haft för avsikt att syfta på svenska *Kommunistiska Partiet*, utan snarare genom en kulturell omskrivning förmedla att det rör sig om det vid den tiden aktuella kommunistiska partiet i Tyskland, utan att för den sakens skull nämna partiet vid namn. Att undvika partiets namn kan mycket väl vara ett medvetet val för att förhindra associationer till dagens KPD, som ju sannolikt i mångt och mycket är ett annat parti än det var på 30-talet. Varför Bausch-Lilliehöök inte väljer att översätta med namnet på det tyska partiet är däremot mer oklart. Hon har istället valt en generaliserande omskrivning, vilket får som följd att det i hennes text inte ens längre tydligt framgår att mötet anordnats av ett parti.

Nästföljande två exempel saknas i Bausch-Lilliehööks översättning till följd av ett en större mängd text utelämnats (motsvarande raderna 11 – 30, s. 92 i källtexten), och följaktligen måste hennes strategi i det här fallet kategoriseras som just utelämnanden, även om utelämnandet av det här textstycket kanske inte alls har något med de aktuella kulturspecifika orden att göra.

(22a) ... sie ist in **der S.P.D** und im Afa-Bund gewesen (F 92:19)

(22b) ... (B-L 121)

(22c) ... hon har varit med i **socialdemokratiska partiet** och medlem av de socialistiskt orienterade fackföreningarna (D 147:30–32)

(23a) ... sie ist in der S.P.D und **im Afa-Bund** gewesen (F 92:19)

(23b) ... (B-L 121)

(23c) ... hon har varit med i socialdemokratiska partiet och medlem av **de socialistiskt orienterade fackföreningarna** (D 147:30–32)

I Delblancs översättning finns dock båda dessa begrepp representerade. När det gäller översättningen av namnet på det tyska partiet S.P.D, *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (Tysklands socialdemokratiska parti) har hon tillämpat exakt samma tillvägagångssätt som hon gjorde vid översättningen av ”KPD” i exempel 21, gissningsvis på samma grunder. Även vid översättningen av begreppet ”Afa-bund” har hon valt strategin kulturell omskrivning.

5.6 Administration

TABELL 7. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin administration*

Strategi	Bausch-Lilliehök	Delblanc	Totalt
1.1	1	1	2
2	1	3	4
5.1	6	5	11

Fem av de sammanlagt åtta kulturspecifika ord som tas upp nedan har att göra med det tyska begreppet *Krankenkasse*, det vill säga det tyska systemet för sjukförsäkring. Det som framför allt skiljer det tyska systemet från det svenska är att medan vi i Sverige numera har en allmän sjukförsäkring som betalas ut av försäkringskassan, så finns det i Tyskland runt 130 sådana allmänna försäkringskassor, eller *Krankenkassen*, och i princip alla försäkringstagare får välja vilken av dessa kassor de vill ansluta sig till. Dagens svenska system infördes dock först på 50-talet, och innan det hade vi ett system med *Sjukkassor* som i större utsträckning liknade det tyska. I

SAOB finns ordet ”sjukkassa” belagt redan år 1763, och tillskrivs följande förklaring:

”[jfr t. *Kranken-kasse*] som lämnar sina medlemmar ekonomisk hjälp vid sjukdom (o. barnsbörd); äv. om lokal(er) i byggnad där sådan kassa är inrymd; jfr -hjälp-s-kassa, -låda. Allmän sjukkassa, sjukkassa som står öppen för alla; särsk. om var o. en av de sjukkassor som efter den 1/1 1955 administrera den allmänna sjukförsäkringen. Erkänd sjukkassa (om förh. före 1955), statsunderstödd sjukkassa.”

Nu för tiden används ordet sjukkassa sällan i svenskan, helt enkelt eftersom vi inte längre har sjukkassor i Sverige. Ordet finns och dock fortfarande listat i SAOL med betydelsen ”äldre beteckning för försäkringskassa”, och i Norstedts ordbok finns både det nya och det gamla svenska begreppet listat som översättning till *Kranken-kasse*. I exempel 24 – 27 som tas upp nedan skrivs aldrig hela begreppet *Kranken-kasse* ut i källtexten, utan det benämns bara som ”die Kasse” eller med varianter av denna kortform. Det framgår dock klart och tydligt av kontexten att det är *Kranken-kasse* som åsyftas. I exempel 27 förekommer visserligen ingen form av ordet ”kasse”, men i Norstedts ordbok översätts ordet ”Krankenschein” med ”ung. sjukförsäkringsbesked intyg från sjukkassa om rätt till behandling”, vilken fastslår kopplingen till *Kranken-kasse*.

(24a) “Wozu zahlen wir unsere **Kassenbeiträge**?” (F 6:15)

(24b) ”Vad betalar vi våra **sjukkassebidrag** för?” (B-L 6:26)

(24c) “Vi har minsann också betalat vår **sjukförsäkring!**” (D 10:27)

(25a) “Was die Leute sich einbilden für das bißchen Geld, das **die Kasse** zahlt...” (F 6:23–24)

(25b) “Vad inbillar de sig för den smula som **kassorna** betalar...” (B-L 6:34–35)

(25c) “Folk inbillar sig så mycket, och det för de fattiga pengar som **sjukförsäkringen** betalar ut...” (D 11:1–2)

(26a) “Wir sind doch sonst auch **Kassenpatienten**.” (F 6:28–29)

(26b) “Vi är ju annars också **sjukkassepatienter**.” (B-L 7:2–3)

(26c) “Vi är ju också **sjukförsäkringspatienter** i vanliga fall.” (D 11:7–8)

(27a) “**Die Krankenscheine!**” (F 6:2)

(27b) “**Sjukkasseattesten!**” (B-L 6:14)

(27c) “**Sjukförsäkringskortet!**” (D 10:16)

Vid översättningen av de fyra begreppen relaterade till *Krankenkasse* som tas upp ovan har såväl Bausch-Lillehök som Delblanc uteslutande använt sig av strategin kulturell omskrivning, men detta har ändå som synes genererat olika översättningar. Bausch-Lillehök har i alla tre exempel valt att översätta med olika former av begreppet sjukkasse, medan Delblanc valt varianter på begreppet sjukförsäkring. Att Delblanc tillämpat strategin kulturell omskrivning är relativt enkelt att fastslå, eftersom hon använder ett begrepp som dagens svenska läsare är bekanta med, och som förhoppningsvis ger dessa läsare liknande konnotationer som läsare av källtexten. Däremot är det lätt att felaktigt tolka Bausch-Lillehööks översättningar som direkta översättningar, eftersom de vid första anblick förefaller vara just sådana. Här måste man dock ha tidsaspekten i åtanke, och påminna sig om att vi vid tidpunkten för tillkomsten av Bausch-Lillehööks översättning fortfarande hade sjukkassor i Sverige.

Även i nästa exempel, som består av en upprepning av begreppet ”Kassenpatienten” (se exempel 26), använder sig Bausch-Lillehök av ordet sjukkasse i sin översättning, medan Delblanc frångår sin strategi från tidigare exempel och istället väljer en liknande översättning som Bausch-Lillehök:

(28a) “Diese **Kassenpatienten** sind zu gewöhnlich.” (F 6:23)

(28b) ”De där **sjukkassepatienterna** är så förfärligt tarvliga.” (B-L 6:34)

(28c) “Dessa **kassapatienter** är då för simpla.” (D 11:1)

Trots att Delblancs översättning i ovanstående exempel är mycket lik Bausch-Lilliehööks kan hon inte sägas ha tillämpat samma strategi, eftersom hennes text tillkommit i en tid då ordet ”sjukkassa” inte längre används i någon stor utsträckning, och därmed inte heller ordet ”kassa” i detta sammanhang. Följaktligen måste ovanstående exempel klassas som en direkt översättning.

När det gäller exempel 29 har båda översättarna valt strategin direkt översättning:

(29a) “Wo haben Sie denn Ihre **Angestellten-Versicherungskarte**?” (F 89:2)

(29b) “Var har ni ert **kontoristförsäkringskort** då?” (B-L 117:17)

(29c) “Var har ni ert **försäkringskort för anställda**?” (D 142:10–11)

Att de båda översättningarna ändå ser olika ut beror på att Bausch-Lilliehök och Delblanc genomgående i sina texter valt var sin översättning för ordet ”Angestellte(r)” – ”kontorist” respektive ”anställd”. Norstedts ordbok översätter begreppet med ”anställd, tjänsteman”. Svane förhåller sig skeptiskt till strategin direkt översättning, och menar att denna sällan är särskilt lyckad ”eftersom viktiga aspekter av det ursprungliga uttryckets referentiella funktion riskerar att gå förlorade” (Svane 2002:97). I det här fallet är det dock svårt att föreställa sig en annan strategi som skulle fungera bättre än just direkt översättning, ett direkt återgivande skulle till exempel te sig fullkomligt obegripligt för den tänkta läsaren av de båda måltexterna.

Vid översättningen av nästa begrepp har de båda översättarna återigen båda två tillämpat strategin kulturell omskrivning:

(30a) “Und Ihre **Lohnsteuerkarte**” (F 89:6)

(30b) “Och ert **skattekort**?” (B-L 117:22)

(30c) “Och ert **skattekort**” (D 142:17)

Norstedts ordbok översätter ”Lohnsteuerkarte” med ”skattsedel”, men ingen av översättarna har valt detta begrepp trots att det är belagt i SAOB sedan 1858. Dock finns även det begrepp de använder, det vill säga ”skattekort”, belagt i SAOB sedan 1953 med förklaringen: ”om kort (talong) som medföljer preliminär debetsedel o.

innehåller uppgifter angående skattskyldig o. honom påförd skatt”. Eftersom det är belagt första gången hela tjugo år efter att Bausch-Lilliehöoks översättning kom ut är det svårt att vara helt säker på huruvida hennes översättning egentligen är en kulturell omskrivning, eller om det snarare rör sig om en något modifierad direktöversättning. Även om begreppet inte noterades i SAOB förrän 1953 så betyder detta dock inte nödvändigtvis att begreppet inte användes i svenskan även tidigare. Dessutom kan strategin kategoriseras som kulturell omskrivning även om begreppet inte var helt vedertaget i svenskan vid tidpunkten för hennes översättning, eftersom det aktuella begreppet är relativt genomskinligt och därför ändå rimligtvis kan framkalla liknande associationer hos läsaren av måltextern som de hos läsaren av källtexten. Begreppet ”skattekort” finns även med i aktuella SAOL, vilket innebär att Delblanc kunnat hitta stöd för användningen av det begreppet där såväl som i SAOB.

Vid översättningen av namnet på fackföreningen ”Deutsche Angestellten Gewerkschaft” har Bausch-Lilliehök använt strategin direkt återgivande utan ändringar, medan Delblanc tillämpat en blandning av ovan nämnda strategi och direkt översättning:

(31a) **”Deutsche Angestellten-Gewerkschaft”** (F 15:19)

(31b) **”DAG”** (B-L 18:27)

(31c) **”Tyska anställdas fackförening, DAG”** (D 24:26)

I den här översättningen använder Bausch-Lilliehök även en fotnot i vilken hon skriver ut hela namnet ”Deutsche Angestellten Gewerkschaft”, men hon varken översätter begreppet eller förklarar det närmare. Delblanc direktöversätter däremot hela namnet, men inkluderar även den tyska förkortningen. Denna skillnad mellan de två översättarnas tillvägagångssätt förefaller inte kunna motiveras av skillnader gällande de båda tänkta läsarnas kunskap om källspråskulturen. Ett så pass specifikt begrepp som namnet på en tysk fackförening var sannolikt inte mer välkänt av en svensk läsare på 30-talet än det är idag. Det framstår därför som att Delblanc helt enkelt i större utsträckning anpassat sig efter läsaren vid den här översättningen än Bausch-Lilliehök.

5.7 Organisation och tradition

TABELL 8. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna inom kategorin organisation och tradition*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
1.1	1	1	2
2	2	2	4
5.1	1	1	2

I det första exemplet som tas upp i den här kategorin tillämpar båda översättare strategin direkt översättning:

(32a) ... der Kassierer vom **Verein Harmonie** will eine Mark Eintritt von ihr (F 42:13–14)

(32b) ... kassören i **föreningen Harmoni** vill ha en mark i entré av henne (B-L 54:16–17)

(32c) ... kassören från **Föreningen Harmoni** vill ha en mark i inträde av henne (D 67:20–21)

I det här fallet tycks alltså både Bausch-Lilliehöök och Delblanc känna ett behov av att förtydliga det kulturspecifika ordet, vilket med andra ord tyder på att de båda utgått från att begreppet inte är känt hos deras respektive läsare. I och med att "Verein" översätts till "föreningen" blir begreppet givetvis mer begripligt för en svensk läsare, dock kan man hävda att det sker på bekostnad av lokalfärg. Båda översättare har med andra ord i det här fallet valt en målspråksorienterad översättning, med den skillnaden att Delblanc bevarat den inledande versalen för att markera att även första delen av ordet tillhör föreningens namn.

I nästa exempel har båda översättare använt sig av strategin kulturell omskrivning, men med olika översättningsresultat:

(33a) Und dann sind da lange grüne Papiergirlanden, die man von den **Bockbierfesten** her kennt. (F 29:9–10)

(33b) Och så hänger där långa, gröna pappersgirlander, sådana som man känner till från **bockölsfesterna**. (B-L 36:33–35)

(33c) Och så sitter där långa gröna pappersgirlanger, sådana som man brukar ha på **starkölsfesterna**. (D 47:20–22)

Bauch-Lillehök väljer alltså att översätta begreppet ”Bockbier” med ”bocköl”, vilket även är den översättning som Norstedts ordbok väljer. Där finns även beskrivningen ”starköl med hög vörtstyrka”. Ordet bocköl finns även belagt i SAOB sedan 1884, med betydelsen ”[efter t. bockbier] [...] en sorts starkt, mörkt öl, hufvudsakl. bryggdt i Bajern” och i aktuella SAOL med betydelsen ”ett starkt, sött, tyskt öl”. ”Bockbier” tycks med andra ord på goda grunder kunna översättas med begreppet ”bocköl”. Delblanc har dock istället valt att använda begreppet ”starköl” i sin översättning, troligtvis för att underlätta ytterligare för läsaren, vilket sker på bekostnad av lokalfärg. Trots att såväl ”bocköl” som ”starköl” säkerligen förstås av läsare av måltexten är det dock i princip omöjligt att förmedla den konnotativa betydelsen av begreppet ”Bockbierfest” för en svensk läsare utan en ingående förklaring av hur denna högtid firas.

I det sista exemplet som tas upp i denna kategori har båda översättare tillämpat en blandning av strategierna direkt återgivande utan ändringar och direkt översättning. Närmare bestämt har de valt den förstnämnda strategin för den första delen av det tyska begreppet, det vill säga förkortningen ”Ufa” (Universum Film AG), och sedan direktöversatt ordet ”Theater” till ”bion” respektive ”biografen”:

(34a) Die Laternen brennen schon, hinten im **Ufa-Theater** leuchtet es festlich (F 150:40–41)

(34b) Gatlyktorna är redan tända, borta vid **Ufabion** lyser det festligt (B-L 198:9–10)

(34c) Gatlyktorna brinner redan, längre bort på **Ufa-biografen** lyser det festligt (D 239:9–10)

Genom att tillämpa den ovan nämnda blandningen av strategier lyckas båda översättarna förmedla lokalfärg samtidigt som de gör begreppet begripligt för den svenska läsaren, och de små skillnader som finns mellan de båda översättningarna torde bero på personliga preferenser snarare än något annat.

5.8 Sammanfattning av resultat

I tabellen nedan redogörs för det sammanlagda antalet tillämpningar av de olika översättningsstrategierna hos respektive översättare, samt det totala antalet tillämpade strategier.

TABELL 9. *Antal förekomster av tillämpade strategier hos de två översättarna*

Strategi	Bausch-Lilliehöök	Delblanc	Totalt
Direkt återgivande utan ändringar	3	4	7
Direkt återgivande med ortografisk anpassning till målspråket	1	4	5
Direkt återgivande med morfologisk anpassning till målspråket			
Direkt återgivande med förklarande kommentar	1		1
Direkt översättning	8	11	19
Översättning med godkänd ekvivalent			
Semantisk anpassning			
Referentiell anpassning			
Kulturell omskrivning	16	17	33
Omskrivning med naturalisering			
Omskrivning med generalisering	4	1	5
Omskrivning med specificering			
Utelämnande	3		3
Tillfogande			

Som framgår av tabellen ovan är strategin kulturell omskrivning den klart dominerande strategin hos såväl Bausch-Lilliehöök som Delblanc, faktum är att den strategin tillämpats vid nästan lika många tillfällen som alla de andra strategierna sammanlagt. Även direkt översättning har använts relativt ofta av båda översättare, och de har båda tillämpat strategin direkt återgivning utan ändringar några få gånger. Hela sju av stra-

tegierna har inte använts alls av någon av översättarna. De största skillnaderna mellan de båda översättarnas tillvägagångssätt återfinns dock i hur de tillämpat övriga strategier.

Bausch-Lilliehöök är den enda av de två som använder sig av strategierna direkt återgivande med förklarande kommentar och bortfall, och hon förefaller mer benägen än Delblanc att använda sig av strategin omskrivning med generalisering. Delblanc verkar istället mer benägen att använda sig av strategin direkt återgivande med ortografisk anpassning till målspråket, och dessutom använder hon de båda populäraste strategierna i något större utsträckning än Bausch-Lilliehöök.

6. Slutsatser

Som diskuterats i den här uppsatsen måste översättaren vid översättning av kulturspecifika ord alltid förhålla sig till dilemmat med att bevara källtextens lokalfärg i så stor utsträckning som möjligt, samtidigt som måltexten även måste vara begriplig för läsarna. Hur översättaren i praktiken hanterar ovan nämnda dilemma beror som sagt på en rad olika faktorer, bland annat översättarens inställning till den källtexttroga respektive den fria översättningen. Föredrar översättaren en källtexttrogen översättning så kommer hen, medvetet eller omedvetet, sannolikt att välja källtexttroga översättningsstrategier, och vice versa. Som framgår i avsnitt 5.8 är kulturell omskrivning den överlägset mest populära översättningsstrategin hos båda översättare, vilket tycks tyda på att såväl Bausch-Lilliehöök som Delblanc på det stora hela är välvilligt inställda till en mer målspråksorienterad översättning av kulturspecifika ord, då de båda prioriterat måltextläsarnas förståelse framför bevarandet av intryck från källspråskulturen.

Det finns alltså vissa tydliga likheter gällande vilka strategier de båda översättarna tillämpat, men det finns även en hel del intressanta skillnader. Bausch-Lilliehöök är som bekant den enda av de två som tillämpat strategin utelämnande, och hon har även använt sig av omskrivning med generalisering fyra gånger, medan Delblanc bara använt denna strategi en gång. Båda dessa strategier måste rimligtvis betraktas som målspråksorienterade, eftersom de underlättar läsarens förståelse, vilket ofta sker på bekostnad av lokalfärg. Delblanc har istället tillämpat direkta återgivanden fler gånger än Bausch-Lilliehöök, både typen utan ändringar och typen med ortografiska anpassningar. Båda dessa varianter av direkt återgivande måste sägas tillhöra de mer källtexttroga strategierna, eftersom översättaren i och med tillämpningen av dessa strategier introducerar främmande element i måltexten som inte nödvändigtvis förstås av läsaren. Vid ett av de tillfällen då Bausch-Lilliehöök tillämpar ett direkt återgivande rör det sig dessutom om ett direkt återgivande med förklarande kommentar, vilket måste anses vara den mest målspråksorienterade varianten av direkt återgivande. Även om den vanligaste strategin för både Bausch-Lilliehöök och Delblanc är kulturell omskrivning tycks alltså ändå dessa skillnader indikera att Delblanc är något mer benägen att välja källtexttroga översättningsstrategier. Detta indikerar med andra ord att det finns belägg för det Tegelberg säger om förhållandet mellan förstaöversättningar och nyöversättningar, det vill säga att de

senare tenderar att vara mer trogna originaltexten (se avsnitt 2.1), (Tegelberg 2011:79).

Dessa skillnader mellan de båda översättarnas tillvägagångssätt kan säkerligen till viss del förklaras med personliga preferenser gällande källtexttrogna respektive fria översättningar, samt rådande stilideal gällande dessa båda förhållningssätt. Som framgår i analyskapitlet tycks det dock även finnas andra orsaker till dessa skillnader. Till exempel är det inte omöjligt att föreställa sig att det i vissa fall var något enklare för Bausch-Lilliehöök att hitta lämpliga svenska motsvarigheter till källtextens kulturspecifika ord, eftersom hon endast behövde ta hänsyn till kulturella skillnader, medan Delblanc utöver det var tvungen att anpassa sig efter tidsaspekten. Detta visar sig tydligt i exempel 24-27, som alla innehåller ord relaterade till *Krankenkasse* (se avsnitt 5.6). På 30-talet hade vi i Sverige ett system för sjukförsäkring som i mångt och mycket liknade det tyska, medan det idag ser betydligt mer annorlunda ut här, vilket får till följd att ordet blir svårare att översätta. Det går heller inte att utesluta att Delblancs val av strategier kan ha påverkats av det faktum att det idag är avsevärt mycket lättare för oss att söka efter information än det var på 30-talet. De möjligheter att hitta information som internet öppnar för underlättade ju sannolikt hennes arbete med att hitta de kulturspecifika ordens betydelse. Dessutom torde hon kunna förvänta sig att dagens läsare själva kan hitta ytterligare information om ett kulturspecifikt ord om de så önskar, vilket minskar kraven på henne att förklara dessa.

7. Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Fallada, Hans 1950 [1932]. *Kleiner Mann – was nun?* Berlin: Rowohlt.
 Fallada, Hans 1976 [1933] *Hur skall det gå med Pinnebergs?* Översättning av Gerd Bausch-Lilliehöök. Stockholm: Aldus.
 Fallada, Hans 2014. *Hur ska det gå för Pinnebergs?* Översättning av Aimée Delblanc. Stockholm: Lind & Co.

Litteratur

- Adlibris, <<http://www.adlibris.com/se/bok/hur-ska-det-ga-for-pinnebergs-9789174611847>>. Hämtad: 2015-04-30.
 Bohman, Nils 1933. Hur skall det gå med Pinnebergs? *Bonniers Litterära Magasin*, 6:50. <<http://runeberg.org/blm/1933/0489.html>>. Hämtad : 2015-05-04.
 Hatim, Basil & Munday, Jeremy 2004. *Translation: An Advanced Resource Book*. Abingdon: Routledge.
 Ingo, Rune 1991. *Från källspråk till målspråk – introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
 Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta – översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
 Kujamäki, P. 2004. ”Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten.” I: Kittel, H. et al. (red.) *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Bd. 1, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 920–925 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft/Handbooks of Linguistics and Communication Science, 26.1)
 Lagerholm, Martin 2014. Rakt ner i 30-talets Berlin. *SvD Kultur*, 11 september. <http://www.svd.se/kultur/litteratur/rakt-ner-i-30-talets-berlin_3903660.svd>. Hämtad: 2015-05-04.
 Lind & Co 2014. *Om författaren*. I: Fallada, Hans, *Hur ska det gå för Pinnebergs?* Översättning av Aimée Delblanc. Stockholm: Lind & Co.
 Munday, Jeremy 2008 [2001]. *Introducing Translation Studies – Theories and applications*. 2nd Ed. New York: Routledge.

- Newmark, Peter. 1981. *Approaches to Translation*. New York: Prentice Hall.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International.
- Rowohlt 1950. *Zu diesem Buch*. I: Fallada, Hans, *Kleiner Mann, was nun?* Berlin: Rowohlt.
- Schlinsog, Elke 2005. *Berliner Zufälle: Ingeborg Bachmanns "Todesarten"-Projekt*. Würzburg: Königshausen & Neumann
- Stadsbiblioteket, <<http://www.stadsbiblioteket.nu/ensam-i-berlin-av-hans-fallada-klassikerprat-5/>>. Hämtad: 2015-04-29.
- Sommelius, Sören 2015. Hur det gick? Åt helvete. *Helsingborgs Dagblad*, 7 januari. <<http://www.hd.se/kultur/boken/2015/01/07/hur-det-gick-at-helvete/>>. Hämtad: 2015-05-04.
- Svane, Brynja 2002. *Hur översätter man verkligheten?* Uppsala: Romanska institutionen.
- Tegelberg, Elisabeth 2005. Språkproblem och kulturkonflikter. Jonas Gardell med franska förtecken. I: *Tvärsnitt* (1):31–35.
- Tegelberg, Elisabeth 2009. Ingen översättning är odödlig. *Svenska Dagbladet*, 16 maj. <http://www.svd.se/kultur/understrecket/ingen-oversattning-ar-ododlig_2904209.svd>. Hämtad:2015-04-15.
- Tegelberg, Elisabeth 2011. Nyöversättning – när, hur och varför? I: *Tidskrift för litteraturvetenskap* (3):77–90.
- Översättarcentrum,
<<http://www.oversattarcentrum.se/sv.html/member/xx/321>>. Hämtad: 2015-04-29.